'T OPSCHRIFT VAN BATOE BERAGONG OP SUMATRA.

Het was indertijd een zeer verdienstelijk werk van den heer R. Friederich, dat hij de opschriften van Batoe Beragong en Pagger Roejong ontcijferde, uitgaf en met eene proeve van vertaling voorzag ¹. De taal waarin beide opschriften opgesteld zijn, werd door hem Sanskrit genoemd, en inderdaad zal niemand betwisten dat de vervaardiger der inscriptie van Batoe Beragong zich verbeeld heeft een stuk in Sanskrit te leveren. Eigenlijk is het eene soort van brabbeltaal. Van 't andere opschrift is het op 't eerste gezicht niet zoo gemakkelijk te beslissen of de maker zijn geheele werk voor Sanskrit hield, dan wel of hij met bewustheid een overmatig gebruik van min of meer verknoeide Sanskrit-woorden gemaakt heeft, terwijl de zinverbindende woordjes en grammatische vormen grootendeels inheemsch, laat ons zeggen: Oud Menangkabausch Maleisch, waren. Ook zonder overal den zin dier Oud-Menangkabausche woorden te verstaan, mogen we gerust beweren dat eene menigte daarvan in 't stuk voorkomen; o. a. *madwayádwaja* in r. 1 is geen Sanskrit, al is 't grondwoord een verknoeid Skr. woord; *mang-uddharana* in 8, *maraksha-çila* „welvoegelijkheid bewaren” in 16; *manganumodana* „behartigen” in 14; deze zijn alle klaar-blijkkelijk met de bekende voorvoegsels *ma* en *mang* gevormd. Telkens komt voor *inan*, duidelijk een voornaamwoord in den zin van „deze, dit”, nog over in 't Menangkabausche *di sinan* „aldaar” ². In de zinsnede *butula ya manganumodana dharmmenan* (d. i. *dharmma* + *inan*) mag *butula* een conjunctief wezen van Maleisch *bětul* of niet, in geen geval heeft het iets met Sanskrit gemeen, evenmin als *ya*; *ya m.*, enz. bet. „die

¹ In Verhandelingen van het Batav. Genootschap, D. 26.

² Dr. v. d. Tuuk heeft bereids in zijne Tob. Spr. bl. 288, met zijne gewone scherpzinnigheid, uit *di sinan* 't voormalig bestaan van *inan* opgemaakt.

deze wet behartigt». Naast *inan* treffen we aan *inā* in 13; *batw inā qa-* (beter *sa*) *sāsanenan* (d. i. Skr. *śāsana + inan*) »deze steen met dit edict». Maleisch is *bārang* in 12; *dī parbwatkan* in 9; *sak nyang* in 12 zal wel overeenkomen met een Oudjavaansch *sĕk* (of *sōk*) *nyang* »de volheid van, veel»; *punyātā* is althans eene naar Polynesische accentregelen vervormde uitspraak van een Skr. woord, en 't daarop volgende *yang ngūrang*¹ geheel en al inlandsch. In *singā tishthati*, r. 3, vindt men eene verbinding van een zuiveren Skr.-vorm met *singā* (of *sing* en dan *ātishthati*); in 't eerste woord herkent men 't betr. vnmw. = Jav., en 't tweede zal wel de letterlijke vertaling zijn van een inheemsch woord = Jav. *madĕg*, zoodat *sing āt.* beteekent »welke regeert». Woorden als *mpu ki* (of *kai*?) laten we nog geheel ter zijde, en van andere als *dhak* of *dhat*, *rentak*, enz. stippen we slechts aan dat ze niets met Skr. gemeen hebben. Ook merken we in 't voorbijgaan op dat de drie eerste regels eene strophe in Cārdūlawikrīḍita bevatten, beginnende met *swasty astu* (zoo is te lezen) *prabhu* (een vocatief) *madwayādwaja nrpā* (vocatief!) *ādityawarmma cṛiyā* (vermoedelijk een conjunctief). Dit is de eerste van de vier regels der strophe.

Elke poging om een stuk dat, in spijt van kwistig ingestrooide Skr.-woorden, geen Skr. is, uit die taal te gaan verklaren, moet onvermijdelijk mislukken. Nochtans komt er een klein gedeelte in 't edict voor, dat Skr. verbeelden moet en in zooverre op dien naam aanspraak heeft, en wel de Anuśtubh aan 't slot waarin de datum van 't stuk vervat is. Om dien datum is het ons hier te doen, want hij staat in onafscheidelijk verband met de dagteekening van 't stuk te Batoe Beragong. We zullen aantoonen dat beide inscripties 700 jaar jonger zijn dan de heer Friederich meende. Alleen de eerste, die in brabbelsanskrit, zullen we volledig behandelen, daar de lezing van 't opschrift te Pagger Roejong op te veel plaatsen onzeker is en de noodige kennis van 't Menangkabausch Maleisch ons ontbreekt.

Alvorens 't stuk van Batoe Beragong in zijn geheel te laten volgen, moeten we opmerken dat het niet weinig fouten vertoont, welke volstrekt niet den vervaardiger te wijten zijn, maar ten laste des steenhouwers komen. Hoe gebrekkig de kennis des

¹ Hier en elders las de heer Friederich anders, uitgaande van de veronderstelling dat het stuk Skr. moest wezen; we verwijzen voor onze lezingen naar 't facsimile.

opstellers ook was, kende hij toch de hoofdregelen der verskunst, hetgeen niemand bevreemden zal die weet dat ook de Kawi-gedichten in Indische versmaten zijn, en er is geen reden denkbaar waarom men op Sumatra de Indische verskunst minder nagevolgd zou hebben dan op Java. Er komen in 't stuk fouten voor, die onmogelijk 't werk zijn van den anders jammerlijken dichter. Bij andere fouten, tegen spraakkunst of spelling, is het moeilijker te beslissen, wie schuld heeft. Hoe het zij, het is hoofdzakelijk den steenhouwer te wijten dat enkele woorden volstrekt onverstaanbaar of verminkt zijn.

't Opschrift van Batoe Beragong bestaat uit drie strophen; de eerste en derde in Anushubh, de tweede in Çardûlawikri-*ḍita*. Jammer dat zulks de aandacht van den Heer Friederich ontsnapt is, behalve in 't geval der 3de strophe. De versmaat toch is 't allerkrachtigste middel om twijfelachtige lezingen te herstellen of zekerheid te geven omtrent de ware lezing. Billijkerwijze zijn we verplicht te erkennen dat dichter en steenhouwer in dit opzicht geheel vrij zijn van blaam; zij hebben zorgvuldig, nauwkeurig en duidelijk de versafdeelingen aangegeven. Dat er van de lezing en woordverdeeling van den Heer Friederich nagenoeg niets overblijft, is een natuurlijk gevolg van de omstandigheid dat hem de versmaat onbekend is gebleven. Voor de juistheid onzer eigene ontcijfering verwijzen we den lezer naar 't facsimile, voorkomende in Verh. Batav. Gen., D. 26, achter bl. 99.

Na 't gebruikelijke *Om!* heeft de inscriptie de volgende Anushubh, waarvan de *pāda's* behoorlijk door leesteekeus afgedeeld zijn:

dwāre rasha bhūje rūpe | gat-au warshāc ca kârtike | suklaḥ
pañcatithis some | bajrendradi subham tu sat ||

Hierin zijn een paar afschrijversfouten: de *au* in *gatau*, uitgedrukt door 't teeken der lange *ā* achter, en dat der *ai* vóór den medeklinker, komt hier volstrekt niet te pas. Nu weten we uit het oud-javaansch, dat *ai* en *e* van lieverlede verward werden, en zelfs in de Balineesche afschriften *ai* als *e* wordt uitgesproken; in onze inscriptie zelve zullen we zoo straks *ai* in stede van *e* geschreven vinden. Waar *ai* met *e* samenvalt, heeft ook *au* de waarde van *o* gekregen; dus *gatau* vertegenwoordigt ook *gato*. Ook dit is evenwel de ware vorm niet op onze plaats, want bij 't meervoud *warshāc* behoorde ook 't mv. *gatā* te staan. Wat de lettervormen betreft, die door den eersten ontcijferaar verkeerd gelezen zijn, vergelijkte men in regel 19

van 't opschrift te Pagger Roejong den eersten *pāda* der strophe: *subham* (of: *sugam*) *astu gate çāke*; over dit laatste straks meer. De tweede afschrijversfout is *bajrendradi*; lees: *bajrendrādi*.

De fouten des dichters ten opzichte van spraakkunst, spelling en woordvoeging zijn meer in getal. Dat *rasha* gespeld wordt in stede van *rasu* is eene kleinigheid, en des te verklaarbaarder dewijl *rasha* ook in 't Kawi de gewone schrijfwijze is. *Suklah* en *subham* moesten beide met *ç* worden uitgesproken en gespeld; doch hier zou de steenhouwer schuld kunnen hebben. De fouten tegen 't taalgebruik van 't Skr. zijn te menigvuldig om ze afzonderlijk op te sommen; in dragelijk Sanskrit zou men de geheele strophe — welker zin anders volkomen duidelijk is — aldus kunnen uitdrukken: *dwārarasabhujarūpawarsheshu gateshu, kārttike, çukle* (in proza: *kārttikaçukle*) *pañcamathau, somawāre, wajraindrādini ca çubhe sati*. De *ca* „en, ook” achter *warshāç* is een stoplap. 't Letterteeken voor sluitende *t* keert in 't stuk zelve niet terug, doch komt overeen met wat daarvoor in Bengali-schrift gebruikelijk is. — De vertaling in barbaarsch Hollandsch, eenigermate een denkbeeld gevende van 't soort Sanskrit door den dichter gebezigd, is:

„In negen, zes, twee, een, jaren voorbijgegaan, in (de maand) Kārttika, lichte helft, de vijf dag, op Maandag, (de Yoga) *Wajra*, (de Karana van) Indra, enz., gunstig nu zijnde.”

Voor hen die van Skr. geen hoofdvak gemaakt hebben, zijn de volgende aantekeningen misschien niet onwelkom. *Dwāra*, opening, duidt 9 aan, naar de 9 openingen des lichaams; *rasa*, smaak, zes, naar de 6 soorten van smaak; *bhuja*, arm, drukt twee uit; en *rūpa*, o. a. „enkel exemplaar, een stuks (vee, koopwaar)” één. De datum is derhalve 1269, natuurlijk Çāka, overeenkomende met 1347 na Chr. — *Wajra*, naar slechte uitspraak: *bajra*, is de naam van een *yoga*, en wel de 15de in de rij volgens de 27 maanhuizen, doch de 9de in de reeks volgens de 28 maanhuizen ¹. Welke rij hier gevolgd is, laat zich uit de gegevens in 't opschrift niet opmaken. Met *endra*, d. i. *aindra*, is bedoeld de „onder Indra staande” Karana Bawa ². Dit laat zich wel vaststellen; want de Karana Bawa komt o. a. overeen met de eerste helft der 5de Tithi. Nu valt de datum van 't stuk juist op de 5de Tithi. Onder *ādi* zijn andere tijdsbepalingen begrepen, dié in de opschriften niet zelden

¹ Zie Colebrooke, Misc. Essays, II, 363.

² Zie Brhat-Sanhitā, 99, 4.

mede opgegeven worden, als uren (*muhūrta*), e. dgl. We verwijzen naar Inscriptie II onder de Kawi-oorkonden.

De behandelde dagteekening is blijkbaar die van de bekendmaking van 't stuk. In 't eerste vers der volgende strophe treffen we weder een datum aan, en wel van één dag later. Daaruit leiden we af, dat die tweede datum den dag aanduidt waarop de heugelijke gebeurtenis door de inscriptie te vereeuwigen, moest plaats hebben. De tweede strophe, in Çârdûlawikrîdîta, is door den werkman zoo deerlijk verknoeid dat enkele woorden volstrekt onverstaanbaar, gedeeltelijk zelfs onleesbaar geworden zijn, en dit gevoegd bij 't onvermogen* des dichters zijne gedachten in 't Sanskrit behoorlijk uit te drukken, maakt het voor ons zeer moeielijk die gedachten overal te raden.

Er staat, behoudens een paar onleesbare letters die we met een vraagteken willen aanduiden:

bhuhkarnne nawadarççane sa? c teje shle çaçî manggalai |
sukl[i]e shashthi tiwir nrpottamagunairr âdityawtarmma nrpañ |
kshettrajuañ c c ter âçeshadharanînâm bhâsurâwâçawân |
haçâno nrpa âsanottamasad âçâdyam prawaçtas sabhâ ||

Deze strophe wemelt van vergissingen van den kant van schrijver en afschrijver. *Bhuhkarnne* is een zinledige klank; de dichter moet geschreven hebben *bhâhkîrune*; vermoedelijk schreef de werkman volgens dictaat, en verondersteld dat lange *â* reeds toen, gelijk thans nog in 't Menangkabausch en in 't Javaansch als *â* werd uitgesproken, en in aanmerking genomen dat de *u* door Wisarga gevolgd nauwelijks van de *o* te onderscheiden was, gelijk tegenwoordig ten minste in 't Javaansch 't geval is, dan laat zich de spelling *bhuh* voor *bhâh* heel wel verklaren; het teeken voor de *î* is eenvoudig vergeten of door den tijd uitgewischt. — Tusschen *sa* en *teje* staat eene onleesbare letterverbinding: in elk geval verkeerd, want er worden twee korte lettergrepen vereischt; gissenderwijze vullen we in *bitr* (voor *witr*). *Teja*, als stam, in plaats van *tejah*, is slecht Skr., doch heeft niets bevreemdends daar het ook in Kawi de gewone vorm is. *Ashta*, waarvan de locatief door *ashte* wordt voorgesteld, in den zin van *ashtama* „achtste“ bestaat in 't Skr. evenmin als *panca* in den zin van *pancama*, hoewel de Sumatraansche hofpoët uit de volheid zijner macht in de eerste strophe aan *panca* 't karakter van een rangtelwoord heeft toegekend. *Çaçî*, een nominatief, is eene taalfout voor den locatief *çaçini*. *Manggalai* is eene wanspelling voor *manggale*;

over de verwarring van *ai* en *e* is hierboven reeds gesproken. In *suklie* staat eene *i* te veel. *Shashthi* is eene taalfout voor *shashthî*; de maat wijst uit dat hier de dichter schuld heeft. *Tiwir* is eene schrijffout voor *tithir*, of 't dwarsstreepje in de letter is uitgesleten. In *gunairr* is er eene *r* te veel. *âdityaw-tarmma* is eene vergissing voor *âdittiyawarmmâ*, en dit laatste wanspelling voor *âdityawarmmâ*. *Kshettra* is wanspelling voor *kshetra*. Wat er vóór *ter* staat, is onleesbaar; er worden twee korte lettergrepen vereischt, wellicht *sami*, dat de werkmán hoorde uitspreken *sêmi*, waarop hij *smi* griffelde; intusschen lijken de karakters meer op *pti* dan op *smi*. In *âçesha* is de lange *â* 't werk des afschrijvers. *Haçáno* is een monster; de dichter had zeker geschreven *îçáno*; de steenhouwer heeft de *î* vergeten, tenzij die uitgesleten is, en schreef eene stomme *h* als draagster van den klinker. *âçâdyam*, zóó als het er staat, is in 't geheel niets; ik gis dat *âsâdyâm* bedoeld is, slaande op *sabhâ*, schrijf- of taalfout voor *sabhâm* (*sabhâm*). *Prawaçtas* is niets; de afschrijver heeft wederom eenen klinker vergeten, en eene slechte uitspraak gehoord of zelf slecht gehoord; er is gemeend *prawishtas*. De caesuur *in* de verzen is niet overal volgens de regelen der Indische verskunst aangebracht, doch juist hetzelfde geldt ook van de Çârdûla-verzen in de Oudja-vaansche gedichten. Wij laten de strophe nu nogmaals volgen, gezuiverd van zulke fouten als den afschrijver te wijten zijn:

bhâkîrñne nawadarççane sa(bitr) teje 'shte çaçî manggale
 çukle shashzhi tithir nrpottamagunair âdityawarmmâ nrpa
 kshetrajnah (sami) ter açeshadharanînâm bhâsurâwâsawân
 îçáno nrpa âsanottamasad âsâdyâm (?) prawishtas sabhâm.

Dit laat zich ten naastenbij vertolken met:

„Als met stralen bezet pas zichtbaar is de (zonne) glans, in de achtste maand (d. i. Kârttika), op Dinsdag, in de lichte helft, de zesde dag, heeft koning Adityawarman, met uitstekende koninklijke deugden (nl. begaafd), goed thuis in de (zeden en gebruiken) aller landen, bezitter eener prachtige woning, als heerschend vorst op den verhevenen zetel tronende, in het te betrekken (?) hof zijne intrede gedaan.”

Uit vergelijking van de twee behandelde strophen blijkt, dunkt me, zooveel, dat de inscriptie onthuld is, om zoo te zeggen, des Maandags, en dient, zoowel om de heugelijke gebeurtenis van den volgenden dag te verkondigen, als om die te vereeuwigen. Die gebeurtenis was de intrede van Adityawar-

man in zijn paleis. Of daarin opgesloten ligt dat hij toen eerst de regeering aanvaardde, volgt niet met gewisheid, doch is hoogst waarschijnlijk. omdat *icāno nrpah* anders geheel overtoellig ware, en zelfs de grootste pruldichter denkt toch iets bij hetgeen hij schrijft.

Bij zulk een plechtig feest mogen offers niet ontbreken, en aan de vermelding en verheerlijking hiervan is de derde strophe gewijd, luidende:

pushpakotīśaḥaṣṛāṇi | teshām gandham prathat-trthat |
āḍittiyawarmmahūpāla — | homagandho samo bhawet ||

In 't eerste samengestelde woord lijkt eerder *toti* dan *koti* te staan; gelukkig doet het niets ter zake, want dat de dichter *koti* geschreven heeft, is niet twijfelachtig; *sahaṣṛāṇi* bevat twee spel- en uitspraakfouten, moest wezen *sahasrāṇi*. — 't Onzijdige *gandham* is Sanskrit op dezelfde wijze als „het geur“ Nederlandsch. — Voor *trthat*, dat niets is, leze men *prathat*. Om een denkbeeld te geven van taal en stijl, willen we de verzen in overeenkomstig barbaarsch Nederlandsch overbrengen.

„Duizenden millioenen ¹ van bloemen haar geur dat zich overal verspreidt, zal de geur van Koning Adityawarman's offerande evenaren.“ De bedoeling is licht genoeg te vatten.

't Opschrift van Pagger Roejong, ook afkomstig van Koning Adityawarman, door den Heer Friederich op onverklaarbare wijze in Adityadharma omgedoopt, is van iets latere dagteekening. De strophe, waarin de datum vervat is (r. 19, vg.) luidt:

sugam astu gate cāke | wasur mmuni bhujā sthala(m) |
waiçākapañcadaçake | site baddhaç (?) ca, rañjyatu ||

Of er *sugam* bedoeld is of *subham* (l. *çubham*) is niet te onderscheiden; beide komen op hetzelfde neêr. — De *j* in *bhujā* staat er eigenlijk niet; nog veel minder *bhūta*, gelijk de eerste onteijfenaar wilde, want dat is volstrekt onmogelijk wegens de versmaat. — Ook staat er niet *pañcadaçake*, maar *pañcadatake*, al is buiten kijf 't eerste bedoeld. Voor *baddhaç ca* schijnt eigenlijk *baddhak* of *baddhat ca* gegreiffeld te wezen. De heer Friederich verandert voorts de *a* in *u*, en vat *Buddhaç ca rañjyatu* op als: Buddha zal (of moge) genegen gemaakt worden. Hetzij men de gissing van F. aannemelijk achte en met hem in *rañjyatu* eene taalfout zie voor *rañjyatām*, of wel oordeele dat bedoeld is *rajyatu*, in beide gevallen blijft er eene taalfout

¹ *Koti* is eig. tien millioen.

niet weg te cijferen. Om niet meer veranderingen te maken dan strikt noodzakelijk is, zullen we 't *baddha* van den tekst maar onveranderd laten, want onvertaalbaar is *baddhaç ca rajyatu* (ongrammatisch: *ranjyatu*) niet. De vertaling is als volgt:

„Er zij geluk! in 't jaar van Çaka verlopen: acht, zeven, twee, één; op den vijftienden dag van (de maand) *Waiçākha*, in de lichte helft; ook de gevangene moge genoeg hebben!”

Wasu is de benaming van zekere lichtgeesten, en als zoodanig een term voor 't getal 8; *muni* duidt zeven aan, naar de 7 *muni*'s of *rshi*'s, de sterren van den Grooten Beer; *bhuja*, een bijvorm van *bhuja*, arm, drukt twee uit; *sthalā*, vaste grond, 't land, drukt gelijk elk woord voor aarde, 't getal één uit. — 't Enkelvoud „de gevangene” in stede van „de gevangenen” zal wel een offer wezen aan de onverbiddelijke eischen der versmaat. Bij heugelijke gebeurtenissen, als inhuldiging, enz. is de koning verplicht de gevangenen op vrije voeten te stellen ¹.

De dagteekening van 't opschrift te Pagger Roejong is derhalve 15 *Waiçākha* 1278 Çāka, overeenkomende met 1356 na Chr., en 9 jaar jonger dan 't vorige stuk van denzelfden koning *Adityawarman*.

We besluiten ons opstel met eenige opmerkingen aangaande den vorm der op beide inscripties gebruikte letterteekens.

De karakters onderscheiden zich weinig van die welke men in gelijktijdige of iets oudere Oudjavaansche opschriften aantreft. Het verdient echter bijzondere opmerking, dat de twee schriftvormen van 't Javaansch die men thans loopend en liggend schrift mag noemen, in de Sumatraansche stukken door elkander gebruikt worden, met dit onderscheid dat de letters nog niet schuinsch staan. Met andere woorden, de ophaal welke in de eerste schriftsoort, overeenkomende met Jav. staand schrift, achter den neêrhaal, en evenwijdig daarmêe, getrokken is, wordt in de tweede soort door den neêrhaal heen weêr naar boven getrokken of valt daarmêe samen, terwijl dan meestal de laatste haal een hoorntje heeft. Ten einde de overeenkomst dier twee lettersoorten met de Javaansche 't gemakkelijkst te bespeuren, heeft men den laatsten haal der Javaansche letters, welke eigenlijk het teeken der lange *a* is, wegtedenken. Wat de Javanen bijv. de *aksāra kâ* noemen, is 't letterteeken, niet van *ka*,

¹ De woorden die onmiddellijk de strophe volgen zijn te lezen *ktir iyam* niet *ktar ayam*; de *i*'s zijn door den werkmán vergeten, of nitgesleten.

maar van *kā*, thans in de heerschende uitspraak klinkende als *kā*. Dit belet niet dat de Javanen de eigenlijke waarde van hun karakters vergeten zijn, en *kā* inderdaad als een niet-samenge-
steld teeken beschouwen, en als zoodanig toepassen. Hetzelfde
geldt van de Balineezen, en dewijl de Balineesche Hss. der
Oudjavaansche letterkundige gewrochten dezelfde eigenaardigheid
vertoonen, moet de vervorming der oude schrijfwijze en de
vaststelling der hedendaagsche eenige eeuwen oud zijn, al valt
die ook na den val van 't rijk van Madjapahit.

Van de twee schriftsoorten, de loopende en de staande, is
de eerste 't dichtst bij den oorspronkelijken vorm gebleven,
daargelaten 't hellende er van.

Leiden, 14 Maart 72.

H. KERN.